

TINI- SOS

The International New Issues In Social Sciences

Number: 3 pp: 24-45 Summer 2016

EKONOMİK KRİZLERİN İŞLETMELERİN GELİRLERİ ÜZERİNE ETKİLERİ: RASTGELE SEÇİLMİŞ ŞİRKETLERİN GELİR ANALİZİ

Abdülkadir ALBEZ*

Özet

İşletmelerin temel görevi, faaliyet alanları içerisinde üretim yapmaktır. Enflasyon ve faiz oranlarının düşük olduğu istikrarlı bir ekonomide işletmelerin göstereceği reaksiyon, ellerinde biriken fon fazlasını reel ekonomide yatırımda kullanmaktır. Ancak Türkiye’de uzun yıllar yaşanan yüksek enflasyon ve faiz oranları, işletmeleri öz kaynaklarını koruma kaygısına düşürmüştür. Bundan dolayı, işletmeler tasarruflarını rant ekonomisi içerisinde spekülâtif yatırımlarda kullanmışlardır. Günümüzde ekonomik göstergelerde iyileşme olmasına rağmen bu durum alışkanlık halini almış ve halen devam etmektedir. Bu çalışmada, ülkemizde ekonomik krizin işletmelerin gelir elde etme davranışlarını nasıl etkilediği araştırılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ana Faaliyet Gelir ve Karı, Faaliyet Dışı Gelir ve Karı, Ekonomik Krizin İşletme Gelirlerine Etkisi.

JEL Kodu: M21, M41, M410

* Yrd. Doç. Dr. Atatürk Üni. Aşkale MYO, aalbez@atauni.edu.tr

EFFECTS ON BUSINESSES REVENUES OF ECONOMIC CRISIS: INCOME ANALYSIS OF RANDOM SELECTED COMPANIES

Abstract

The main task of businesses is to manufacture in the main activity areas. The reaction that the businesses show in a stable economy where inflation and interest rates are low is to use their fund surplus for investments in a real economy. However, high inflation and interest rates experienced in Turkey for long years forced the businesses to feel the anxiety of preserve. Their own resources, for this reason, businesses have used their savings for speculative investments in a rant economy. Though there are improvements in economic indicators today, this behaviour is still pending and have become a habit. In this study, it is investigated how economic crisis in our country affects the behaviour of businesses in gaining income.

Key Words: Income and Profit From Main Activities, Income and Profit out of Activities, The Affect of Economic Crisis on The Income of a Business.

JEL Kodu: M21, M41, M410

GİRİŞ

Küresel ekonomide bugün büyümeden bahsediliyorsa ve eğer dengeli, güçlü ve sürdürülebilir bir kalkınma isteniyorsa bu sadece yatırım, ticaret ve reel ekonomi ile istihdam yaratmayla mümkün olabilir. Verimli olmayan ekonomik yapılar, istihdam yaratamazlar ve bu da sürdürülebilir olmayan bir büyümeye neden olur. Daha da önemlisi, ekonomi için kaldırılamayacak derecede kötü sonuçlar doğurabilir.

Bir ülke ekonomisinin önemli bir bölümü, değişik alanlarda faaliyetlerini sürdüren çok sayıda irili ufaklı binlerce hatta on binlerce işletmeden oluşmaktadır. Bir ülkenin güçlü olması, o ülkenin çok sayıda, finansal yapısı güçlü, üretken ve verimli işletmelere sahip olmasına bağlıdır. Dolayısıyla, işletmelerin temel görevi içinde bulundu faaliyet alanında üretimlerini artırmaktır. İşletmelerin üretimlerini artırmasının ülke ekonomisine önemli faydaları vardır. Bunların başında istihdam gelmektedir. Üretimin artması yeni gelişmelerin olmasına insanların iş imkânları bulmasına, ekonomik canlılığın artmasına, ihracatın artmasına ve döviz gelirlerinin çoğalmasına neden olur. Buradan gelen paralar ile yeni iş sahalarının açılmasına olanak verir. Ülke güçlenir ve kalkınır. Ülke ekonomik olarak geliştikçe insanların refah seviyeleri de artar.

İşletmelerin temel görevi, hangi sektörde olursa olsun, üretim yapmaktır. Bu temel görevi yerine getirmeleri için işletmeler bütün kaynaklarını ana faaliyetlerine yönlendirmeleri gerekmektedir. Kaynaklarının bir kısmını ana faaliyet dışındaki alanlarda kullanması, normal işleyen bir ekonomide rasyonel değildir. Örneğin bir demir çelik sektöründe faaliyet gösteren bir işletmenin başka şirketlerin hisse senetlerine yatırımda bulunması olağan bir durum değildir.

Ancak, gelecekte sadece fırsatlar yoktur, bazen de risklerle karşılaşılabilir. Gerek genel ekonomik krizler gerek sektörel krizler nedeniyle işletmeler üretimlerinde daralmalar yaşayabilmektedirler. Bu gibi durumlarda işletme yönetimleri işletmelerinin krizden en az etkilenmelerini sağlamak durumundadırlar. Dolayısıyla, işletmeler kriz dönemlerinde fon fazlalarını, en uygun yatırım araçlarını seçerek, finans piyasalarında değerlendirebilirler.

Yıllardır sürdürülen ISO 500 Büyük Sanayi Kuruluşu çalışmalarında üretim faaliyeti dışı gelirler ayrıca hesaplanmakta ve değerlendirilmektedir. Üretim faaliyeti dışı gelirler iki nedenden dolayı hesaplanmaktadır. İlk neden, kuruluşların üretim faaliyeti dışı gelirlerinin, toplam dönem kârlılık (veya zarar) üzerindeki etkilerinin görülmesidir. İkincisi ise ISO 500 Büyük Sanayi Kuruluşu çalışmasında kullanılan milli gelir anlamında kâr ve yaratılan katma değer hesaplanabilmesi için üretim faaliyeti dışı gelirler büyüklüğünün ayrıca hesaplanmasını gerektirmektedir (Sönmez, 2015:4).

ISO 500 Büyük firma verileri, özellikle 1990'ların ortalarında başlayan, sanayi üretimi yerine kaynakları yükselen faizlere ve döviz kazançlarına yönelik kullanma eğiliminin 2001 krizi öncesi ve sonrasında tavan yaptığını göstermektedir. 2001 kriz yılında 500 büyük sanayi firma kârlarının toplamı cari fiyatlarla 718 milyon TL'de kalırken, faiz ve kambiyo gelirinden oluşan üretim dışı gelirler 4,6 milyar TL'ye ulaşmıştır. 1999 ve 2000 yıllarında da firmaların üretim dışı gelirleri, dönem karlarının yüzde 100'ünü aşmıştır (Sönmez, 2015:4-5).

Bu çarpıklık, ancak 2001 krizi sonrası dengelerin kurulması, enflasyonun dizginlenmesi, faizlerin düşürülmesi ve döviz kurunun düşmesi ile giderilebilmiştir. Üretim dışı gelirlerin dönem kârına oranı 2003'te yüzde 71,8 iken 2007'de yüzde 35,6'ya kadar düşmüştür. Döviz fiyatlarının yükseldiği 2008-2009 krizinde biraz daha yükselen üretim dışı gelirler yine de dönem kârlarının yüzde 44'ünü geçmemiştir. Ancak, kurların yeniden yüksek prim yaptığı 2014'te kambiyo kazançları ağırlıklı üretim dışı gelirler, firma kârlarının yarısını aşarak yeni bir çarpık döneme giriş yapmıştır (Sönmez, 2015:5).

Bu çalışmada, işletmelerin kriz dönemlerinde ve normal dönemlerde faaliyetleri ile ilgili davranış biçimleri incelenmek istenmektedir. Bu amaçla

öncelikle ülkemizde yaşanan ekonomik krizler araştırılmıştır. Ülkemizde yaşanan önemli son kriz 2001 yılı esas alınarak, Borsa İstanbul'da faaliyet gösteren, rastgele seçilmiş 50 şirketin 2000-2007 yıllarına ait faaliyet gelirleri ile faaliyet dışı gelirleri karşılaştırılarak, işletmelerin ekonomik kriz karşısındaki davranışları belirlenmeye çalışılmıştır.

Ekonomik krizi, “ekonomide aniden ve beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan olayların makro açıdan ülke ekonomisini, mikro açıdan ise firmaları veya bireyleri ciddi anlamda sarsacak sonuçlar ortaya çıkarması” (Can; 2006) şeklinde ifade edilebilir. Ekonomik krizleri de kendi içerisinde finansal krizler ve reel sektör krizleri olarak ikiye ayırabilir. Finansal kriz, “döviz ve hisse senedi gibi finans piyasalarındaki şiddetli fiyat dalgalanmaları veya bankacılık sisteminde bankalara geri dönmeyen kredilerin aşırı şekilde artması sonucu yaşanan ciddi ekonomik sıkıntı olarak tanımlanırken”, reel sektör krizi ise “mal, hizmet ve iş gücü piyasalarındaki miktarlarda, yeni üretimde veya istihdamda ciddi daralmalar” şeklinde ifade edilebilmektedir (Kibritçioğlu, 2006).

Ülkemizde olduğu gibi işletmelerin yatırım yapabilmek için kaynakların bankadan sağlandığı ülkelerde ekonomik krizler üretimi olumsuz etkileyecektir. Kriz dönemlerinde faizlerin yükselmesi, yatırımların azalmasına, talebin azalması da üretimin düşmesine ek olarak da işsizliğin artmasına neden olacaktır.

Ülkemizde yaşanan önemli ekonomik krizlerin bir özeti aşağıda sunulmuştur.

TÜRKİYE'DE 1958 KRİZİ VE İSTİKRAR PROGRAMI

Türkiye ekonomisi 1930-1946 arasındaki yıllarda, her anlamda dış dünyaya kapalı kalmıştır. Büyük Dünya Bunalımı ve İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği koşullar, hükümetlerin bu konudaki bilinçli tercihleri ötesinde etkiler yaratmıştır. Ancak savaşın bitişini izleyen yıllarda ortaya çıkan iç ve dış koşullar, Türkiye'nin dışa açılması için baskıları su üstüne çıkarmıştır. 1958'deki krize giden sürecin hazırlanmasında payı olan ve serbestleşmeye geçişin temelinde yatan bu baskılar, dışarıdan geldiği gibi içeriden de kaynaklanmaktadır (Kazgan, 2005: 95).

İkinci Dünya Savaşına girmeyen Türkiye'de olası savaş tehlikesine karşı askeri harcamalar artırılmış ve genç nüfus askere alınmıştır. Üretim ve ihracat gelirleri azalmış ve Türkiye ekonomik anlamda zor durumu düşmüştür. 1947 yılında ABD başkanı Truman adını taşıyan doktrin yayınlayarak Türkiye ve Yunanistan'a destek verileceği açıklanmıştır. Türkiye böyle bir ortamda ABD'nin koşullarına uymak ve alacağı yardımların içerdiği şartları yerine getirmek

zorunda kalmıştır. Alınan Marshall yardımı, gelen uzmanlar ve tarımda meydana gelen olumlu gelişmelerle beraber Türkiye’de 1950-1953 yılları arasında ekonomi toparlanmaya başlamış ve serbestleşme yolunda iyimser bir hava oluşturmuştur. Ancak alınan Marshall yardımı ithalatı oldukça artırmış dış ticaret açığını giderek artmıştır.

1954’e gelindiğinde olumsuz doğal şartlar 1953’e oranla tarım üretimini %14 oranında düşürmü; DTH’deki aleyhe gidişle birlikte ihracattaki düşüş %15,4 iken ithalattaki artış ise 10,2 olmuştur. GSMH %3 oranında mutlak anlamda düşmü; eşanlı olarak enflasyon %12’ye, kaynak dengesi/GSMH açığı %3,4’e, CİB açığı artı anapara ödemeleri 250 milyon dolara fırlamıştır. 1958 yılına gelindiğinde ise ihracat 1957 yılına göre %28,4 oranında azalırken, ithalat ise %20 oranında artmıştır (Tüik, erişim 13.06.2016).

1954'ten sonra tarımsal üretimin düşmesi, büyüme hızının yavaşlaması, enflasyon hızının yükselmesi, döviz sıkıntısı ortaya çıkması ve ABD'nin dış yardımlarını kısması sonucu Türkiye ilk kez ve en kapsamlı istikrar kararlarını 1958 yılında yürürlüğe koymuştur (Boratav, 2009).

1972 PETROL KRİZİ

1973 Petrol Krizi, 15 Ekim 1973 tarihinde Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliğinin OAPEC (OAPEC, OPEC üyesi Arap ülkeleriyle Mısır ve Suriye’den oluşur) Yom Kippur Savaşında ABD’nin İsrail Ordusuna destek vermesine karşılık olarak ilan ettiği petrol ambargosudur. OAPEC, ABD ve savaşta İsrail’den yana tavır sergileyen ülkelere artık petrol ihraç etmeyeceğini bildirmiştir. Bununla beraber OPEC üyesi ülkeler dünya petrol fiyatlarını yükselterek ülkelere giren kaynakları artırmaya karar vermişlerdir (<http://www.tuicakademi.org/opece-ve-petrol-krizi/> 13.06.2016).

Arap ülkeleri, 1973 yılı Ocak ayında 2,59 dolar olan petrolü, 1974 yılı Ocak ayında 11,65 dolara yükseltmişlerdir. Petrol fiyatında yaşanan bu sert yükseliş, özellikle Batı Avrupa ve Japonya’da büyük paniğe neden olmuş, 1973 yılının son çeyreğinde borsalarda büyük düşüşler yaşanmıştır (Aracı, 2010: 22).

1974 yılında petrol fiyatlarının patlayarak 4 katına çıkması Türkiye ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Aynı yıl Kıbrıs Barış Harekâtı ile birlikte batılı ülkelerin üstü örtülü ekonomik ambargosu başlamıştır. Petrol fiyatlarındaki artış ithal edilen sanayi ürünlerinin fiyatlarını da tırmandırmıştır. Bütün dünya petrol tasarrufuna yönelirken Türkiye petrole sübvansiyon vererek tüketimi artırmıştır. Dış ticaret açığı korkunç şekilde artış göstermiş, 769 milyon dolardan 2,3 milyar dolara çıkmıştır. Türkiye o yıl 303 milyon dolarla rekor bir bütçe açığı vermiştir. Turizm ve işçi gelirleri düşmü, istihdam sorunu büyümüştür. Türkiye yeni bir darboğazın eşğine gelmiştir (Ato, 2008:1).

TÜRKİYE'DE 1978 KRİZİ

1973-1974 yıllarında yaşanan petrol krizi, önemli bir petrol ithalatçısı olan Türkiye'yi de olumsuz etkilemiştir. Bu dönemde ilk defa Avrupa para piyasalarından da borçlanılmış, fakat kısa vadeli ve yüksek faizli olmaları nedeniyle bu piyasalardan borçlanmaya son verilmiştir. 1970'li yılların sonlarına gelindiğinde üç ayrı dış borç erteleme anlaşması yapılmış ve 5,5 milyar dolarlık borç ertelemesine gidilmiştir. Bu dönemde hızla kötüye giden dış dengenin düzeltilmesi amacıyla 1979 yılında 16 OECD ülkesi tarafından Türkiye'ye 962 milyon dolarlık yardım taahhüdünde bulunulmuş, 1 milyar dolarlık dış borç ertelenmesi de karara bağlanmıştır (Karagöz, 2007:102-103).

1973 yılında toplam 2,6 milyar dolar olan borç, 1977 yılında 10,9 milyar dolara ve 1978 yılında 13,9 milyar dolara yükselmiştir. Her geçen yıl kısa vadeli borç oranı artmakta olup, 1978 yılında kısa vadeli borçların toplam borç içindeki payı %55,9'a ulaşmıştır.

1979-1980 İKİNCİ PETROL KRİZİ, 24 OCAK KARARLARI VE SONUÇLARI

OPEC üyeleri petrol fiyatını 1979 ve 1980'de ikinci kez yüzde 150 oranında artırmıştır. Bu şok Türkiye'yi yoğun ekonomik kriz yaşarken yakaladı. İşsizlik oranı yüzde 20'lere yaklaştı. Enflasyon yüzde 63,9'a yükseldi. 1979-1980 petrol krizi, halkı 1974 petrol krizinden daha fazla etkilemiştir. Pek çok temel tüketim maddesi karaborsaya düşmüştür. Hükümet enflasyonu kontrol altına almak, dış kaynak açığını kapatmak ve ekonomiyi yeniden işler hale getirmek için ünlü "24 Ocak Kararları" nı yürürlüğe koymuştur (ATO, 2008, 2).

24 Ocak kararlarının alınmasında önemli olan ekonomik yapıya bakıldığında ilk olarak 1980 yılına kadar enflasyon oranının % 101,4'e çıkması, 1978 yılında 2.880 milyar dolar olan ihracat rakamı 1979 yılında 2.261 milyar dolara gerilemesi, sabit sermaye yatırımlarında ciddi oranda azalma ve piyasalarda karaborsanın yanında farklı fiyat uygulamalarının ortaya çıkmış olması en önemli etkenler olarak ortaya çıkmaktadır.

24 Ocak Kararları fiyat istikrarı üzerinde kısa dönemde olumlu sonuçlar doğurmuş ve 1981 yılında enflasyon oranı %36,8'e gerilemiştir. Bütçe açığında da düzelmeye sağlanmış 1980 yılında %3,13 olan bütçe açığı 1981 yılında %1,54 'e düşmüştür. İhracatı teşvik edici politikalar işe yaramış 1980 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı %36,8 iken 1981 yılında %52,6'ya 1982 yılında ise %64,9'a çıkmıştır.

Ancak alınan istikrar kararları sonucu olumlu hava uzun sürmemiş büyüme oranı düşük seviyelerde kalmış, 1983 yılında enflasyon oranı %31,4'e, bütçe açığı ise %-2,24 oranında artmıştır. Uygulanan pozitif reel faiz politikası

sonrası bankerler ve bankaların faiz oranı rekabeti sonrası art arda iflaslar gelmiş ve bu durum “Bankerler Krizi” olarak adlandırılmıştır. 1982 yılında ortaya çıkan bu iflaslar finans piyasalarının düzenlenmesi gereğini ortaya koymuş ve 1982 yılında Sermaye Piyasası Kanunu çıkarılmıştır.

24 Ocak kararları ekonomide uzun vadeli istikrarı sağlayamamıştır. Yetersiz büyüme oranları, artan işsizlik, yükselen kamu açıkları ve sürekli büyüyen dış borçlar nedeniyle, 1988 yılında ekonomide yeni bir kriz yaşanmıştır. Bu dönemde hızla yükselen faiz oranları ile döviz talebinde artış ve TL’den kaçış sonrası 4 Şubat 1988’de özellikle finans piyasalarına yönelik yeni tedbirler yürürlüğe konmuştur. Tedbirlerin neticesinde kriz aşılma ile birlikte ekonomi daha da yavaşlama, enflasyon oranı ise yükselme eğilimine girmiştir. 1989 yılında ekonominin dış kaynak ihtiyacının da etkisiyle Türk Lirası’nın konvertibl hale getirilmiş, sermaye hareketlerinin önündeki engeller kaldırılmıştır (Tuğcu, 2013: 204).

Kamu açıklarındaki artış ve mali piyasalardaki dalgalanma sonucunda faizler yükselmiş, döviz rezervi azalmıştır. 1989 yılına gelindiğinde Türkiye dışa açık serbest piyasa ekonomilerinden biri olmuştur (ATO, 2008;2).

1994 KRİZİ VE 5 NİSAN 1994 İSTİKRAR KARARLARI VE SONUÇLARI

1990 yılında Körfez Krizinin çıkması mevduatların bankalardan çekilmesine sebep olarak bankacılık sektöründe krize yol açmıştır. 1991 yılında erken genel seçimlerin yapılması, uygulanan politikaların gevşemesine yol açarak kamu açıklarının artmasına neden olmuştur.

1994 yılı başında iki kredi derecelendirme kuruluşu Türkiye’nin kredi notunu düşürünce, Türkiye’den 7 milyar dolar sıcak para çıkışı olmuştur. Bu çerçevede 5 Nisan 1994 Ekonomik İstikrar Kararları alınarak yürürlüğe konmuştur (Karluk, 2014:525).

5 Nisan 1994 İstikrar kararları değerlendirildiğinde, 1994 yılında ekonomi daralmasına rağmen (%-6,1), enflasyon oranının (ortalama enflasyon %120,7) arttığı görülmektedir. Bu durum durgunluk içerisinde enflasyon olgusunu ortaya çıkarmakta ve ekonomi literatüründe stagflasyon diye adlandırılmaktadır. Yine 1993 yılında bütçe açığı yüzde -6,7 iken, istikrar tedbirleri sonrası bütçe açığı yüzde -3,9’a düşmekte ilerleyen yıllarda tekrar artma eğilimi göstermektedir. Ayrıca Türkiye’de ilk kez faiz oranları üç haneli rakamları görmüştür.

5 Nisan Kararları mali piyasalar ve kamu ekonomisi açısından daha başarılı olmuştur. TL, bir süre TL’ye olan talep dolayısıyla istikrar kazanmıştır. Hazine, iç borçlanmaya giderek açıklarını kapatabilmiştir. KİT zamlarıyla bu

kuruluşların mali yapılarında düzelmeler sağlanmıştır. Kararların amaçlanan hedeflere ulaşmasındaki kısmi başarısına rağmen Kararlar, ekonomide istikrarı sağlayamadığı ve yapısal değişikliği gerçekleştiremediği için tam başarıya ulaşmamıştır. Çünkü, gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinden tahsil edilen net aktif vergisi, ekonomik talep yetersizliğinden kaynaklanan daralma ile birleşince, sanayi kuruluşları üretimlerini kısımlardır. Bu durum işçi çıkarmalarına sebep olmuştur. Tarımsal ürünlere uygulanan destekleme fiyatları enflasyon hızını karşılayamamıştır. Bu durumdan çiftçiler zarar görmüştür. Bu gelişmeler sonucunda reel sektör Cumhuriyet tarihindeki 1944 ve 1949 yıllarındaki daralmayı da geçerek en büyük durgunluğa girmiştir (Karluk, 2014:533).

Çalışanların ücret ve maaşlarında yapılan dondurmalar reel ücretlerde düşüşe yol açarken faiz oranlarının yükselmesine bağlı tüketimin azalması da arz karşısında talebin yetersiz kalmasına, dolaylı olarak da üretim ve istihdamın azalmasına kaynak teşkil etmiştir. İşsizliğin artması, işsizlik psikolojisine sahip kimi zaman saldırgan, kimi zaman depresif, güvensiz, kayıt dışı icraatlara yönelen nüfusun artmasına neden olmuştur (Kol ve Karaçor, 2012:384).

KASIM 200 KRİZİ

Türkiye 2000 yılına yeni bir ekonomik program ile girmiştir. IMF desteğini de arkasına alan bu programın en çarpıcı tarafı, artış hızı önceden açıklanmamış bir döviz kuru rejimini merkezinde barındırmasıdır. 2000'nin başından başlayarak 1,5 yıl boyunca döviz kurunun günlük ne değerler alacağı önceden açıklanmıştır. Bu süre sonunda ise döviz kuru giderek genişleyen bir aralık içinde dalgalanmıştır. Temel amaç enflasyonla mücadeleyi sadece sıkı para ve maliye politikasına bırakmamak, onları enflasyonda oluşan ataleti kırarak başka mekanizmalarla da desteklemektir (Özatay, 2009:7).

2000 yılının sonlarına doğru cari işlemler açığındaki hızlı artış sürerken, özelleştirme ve yapısal reformlardaki gecikmeler, iç ve dış piyasalarda tedirginliği artırarak sermaye girişlerini dolayısıyla likiditeyi olumsuz etkileyerek, kısa vadeli faizlerin yükselmesine neden olmuştur. Faizlerdeki artışla kamu menkul kıymetleri ve hisse senedi fiyatlarında hızlı düşüş yaşanmış ve yabancı yatırımcılar Türkiye'deki portföylerini azaltmaya başlamışlardır (Kumcu, 2001:29).

1999 yılında IMF ile imzalanan stand-by anlaşmasının ardından 2000 yılında devreye giren istikrar programı, büyük çöküşün baş sorumlusu olarak görülmektedir. Türkiye, döviz kurunun çapaya bağlanmasıyla çıkmaz bir yola girmiş, cari işlemler açığı giderek büyümüş ve yılsonunda 9,8 milyar Dolar'a çıkmıştır. Dolar çapası nedeniyle toplam kısa vadeli borçlar 28,9 milyar Dolar'a, toplam dış borç stoku 114,3 milyar Dolar'a yükselmiştir. Yabancı bankalar

vadesi gelmeyen kredilerini geri çağırınca gecelik faizler aşırı biçimde yükselmiş ve 22 Kasım 2000’de Türkiye ekonomi tarihine “Kara Çarşamba” olarak geçen para krizi ortaya çıkmıştır. Bu süreçte, 13 banka ve çok sayıda aracı kurum batmıştır (ATO, 2008, 2).

Alınan önlemler ve IMF ile varılan anlaşma sonucunda mali piyasalardaki dalgalanmalar kısmen giderilmiş, Merkez Bankasının döviz rezervleri artmış ve faiz oranları kriz dönemine göre önemli ölçüde gerilemiştir. Ancak faiz oranlarının kriz öncesi döneme göre yüksek seviyelerde kalması; özellikle aşırı gecelik borçlanma ihtiyacında olan kamu bankalarıyla portföyünde yoğun olarak Devlet İç Borçlanma Senetleri bulduran TMSF kapsamındaki bankaların mali yapılarını daha da bozmuş, ekonomideki ve mali sektördeki kırılmanın artmasına yol açmıştır (BDDK, Yıllık Rapor 2000).

ŞUBAT 2001 KRİZİ VE EKONOMİK GÖSTERGELER

Türkiye Kasım 2000’de ortaya çıkan spekülasyon amaçlı döviz talebini; faizlerin yükselmesi, MB döviz rezervlerindeki azalma ve IMF ile yapılan anlaşma sonucu alınan yardımlarla kısmen giderilmiş ancak bu daha sonra ortaya çıkacak benzer durumlar için aksiyon alabilme gücünün zayıflatmıştır.

Kasım krizi aşıldı derken, tam üç ay sonra 19 Şubat 2001’de Başbakan ile Cumhurbaşkanı arasındaki bir tartışma ikinci bir spekülasyon saldırısını başlattı ve bu kez döviz krizi ortaya çıkmıştır. 21 Şubat’ta bankalar arası para piyasasında gecelik faiz %6200’e kadar çıkmış ve ortalama %4018,6 olmuştur. 16 Şubatta 27.94 milyar dolar olan Merkez Bankası döviz rezervi 23 Şubat’ta 22.58 milyar dolara inmiş ve rezerv kaybı 5.36 milyar dolar olmuştur. Kasım krizinde dövize saldırı yabancılarla sınırlı kalmış, Şubat krizinde yerlilerin de, özellikle bankaların dövize saldırdığı görülmüştür. Dövize yapılan saldırıya dayanma gücü kalmayınca, TCMB 21 Şubat gecesi kurun dalgalanmaya bırakıldığını açıklamıştır. 19 Şubatta 1 doların piyasa satış kuru 686 500 TL iken, 23 Şubatta 920 000 TL, 28 Şubatta 960 000 TL olmuş, yani kur artışı on gün içinde %40’a ulaşmıştır. Kasım krizinde çok yükselen Finansal Baskı Endeksi daha da büyük bir sıçrama yapmıştır. Kasım ayında yara alan enflasyonu düşürme programının da sonu gelmiştir. Faizin neredeyse göklere çıkması dövize olan talebi engelleyememiştir ((TEK) Uygur, 2001:22).

Bu gelişmeler sonucunda bankacılık sektörünün içinde bulunduğu sorunlar daha da ağırlaşmış ve yeni sorunlar ortaya çıkmıştır. Kasım krizi sonrasında likidite ve faiz riski nedeniyle ciddi sorunlar yaşayan bankacılık sektörü Şubat krizi sonrasında ilave olarak kur riskinden kaynaklanan kayıplarla karşı karşıya kalmıştır. Kriz döneminde faiz oranlarındaki hızlı artış bir yandan fonlama maliyetlerini yükseltmek, diğer yandan menkul değerler cüzdanının

piyasa değerini azaltmak suretiyle banka bilançolarını olumsuz yönde etkilemiştir (BDDK,2001:8).

Kriz döneminde Türkiye’de bankacılık sektöründe; öz kaynak yetersiz, küçük ölçekli ve parçalı bankacılık yapısı sektöre hakim, kamu bankalarının sistem içindeki payı yüksek, piyasa risklerine aşırı duyarlılık söz konusu ve kırılğan bir yapı (vade uyumsuzluğu, açık pozisyon) sektörde egemen, iç denetim yetersiz, risk yönetimi etkin olmayıp sektör saydam değildi (Karluk,2007:360-361).

Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerinin de etkisiyle Türkiye’de yerli ve yabancı toplam 25 banka kapanmıştır.

2001 yılında yaşanan krizin en önemli göstergelerinden birisi de işsizlik göstergeleridir. Krizle birlikte işsizlik ordusuna yeni işsizler dahil olmuş, istihdamda ciddi daralmalar meydana gelmiştir. 2000 yılında Türkiye’de toplam işsizlik oranı %6,5 iken, 2001 yılında bu oran %8,4 ‘e 2002 yılında ise %10,3 e yükselmiştir.

Bankacılık sektöründe 2000 yılında istihdam edilen personel sayısı 170 bin iken 2001 yılında bu sayı 137 bine daha sonra 123 bine kadar gerilemiştir. 2000 yılında 79 olan toplam banka sayısı, 2002 yılında 54’e düşmüştür.

Tablo 1: Türkiye Ekonomisine Ait Seçilmiş Temel Ekonomik Göstergeler (2000-2007)

Göstergeler	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Büyüme Oranı	6,8	-5,7	6,2	5,3	9,4	8,4	6,9	4,7
GSYH Deflatörü	49,2	52,9	37,4	23,3	12,4	7,1	9,3	6,2
İşsizlik Oranı	7	8,9	10,8	11,0	10,8	10,6	10,2	10,3
İhracatın ithalatı karşılama oranı	51	75,7	69,9	68,1	64,8	62,9	61,3	63,1
Sermaye Girişi/Cari İşlemler Dengesi	-10,0	89	-90	-9	-8	-38	-53	-49
Ortalama Dolar Kuru	623	1.225	1.505	1.493	1.422	1.340	1.431	1.301
Ortalama Euro Kuru	573	1.093	1.429	1.685	1.767	1.669	1.800	1.778
Toplam Borç/ GSYH	44,7	57,7	56,2	47,3	41,3	35,5	39,5	38,5
Net Kredi Hacmi (GSYH içindeki payı)	17,2	15,0	10,4	13,0	15,8	21,0	25,2	29,0
Toplam Mevduat TL+DTH (GSYH içindeki payı)	32,8	43,3	37,6	32,7	32,7	35,78	37,8	39,5
TL Mevduat Faiz Oranı	45,6	63,9	48,0	28,1	19,9	15,5	18,3	16,9
Bankalararası Gecelik Repo Faiz Oranı	199,0	59,0	44,0	26,0	18,0	13,5	17,5	15,8
Sabit Sermaye Yatırımları/GSYH	20,8	16,4	17,1	17,4	20,7	21,4	22,6	21,8
Yurt içi Tasarrufların/GSYH	18,4	18,4	18,6	15,5	16,0	16,0	16,6	15,5

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, TCMB, Kalkınma Bakanlığı, TÜİK

Şubat 2001'de krizin patlak vermesinin ardından, Nisan 2001'de yeni Merkez Bankası Kanunu çıkarılarak Merkez Bankası'nın temel amacının fiyat

istikrarı olduğunu açıklamıştır.14 Nisan 2001’de Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı yürürlüğe konmuş, Mayıs ayında Niyet Mektubu hazırlanarak IMF ile görüşmelere başlanmıştır (Tuğcu,2013: 209).

Bu programın amacı, Kasım 2000 sonrası kurun dalgalanmaya bırakılması sonucu ortaya çıkan güvensizlik ve istikrarsızlığı ortadan kaldırmaktır. Bu nedenle ekonominin yeniden yapılandırılması için gerekli altyapı oluşturulmaya çalışılmıştır.

2. AMAÇ VE YÖNTEM

Kriz dönemlerinde işletmelerin ana faaliyetlerine hangi ölçüde önem verdiklerini belirlemeye yönelik yapılan bu çalışmada, Borsa İstanbul’da faaliyet gösteren rastgele seçilmiş 50 adet şirketin 2000-2007 yıllarına ait Faaliyet Gelir ve Karları ile Diğer Faaliyet Gelir ve Karları karşılaştırılmıştır. 2000-2007’nin seçilmesi, ülkemizde yaşanan son önemli ekonomik krizin (2001 Krizi) bu dönemde olması nedeniyledir.

Üretim faaliyet dışı gelirler, ekonominin olumsuz gittiği yıllarda genelde dönem kar ve zararı toplamı içinde önemli boyutlara ulaşmaktadır. Ekonomi olumlu gelişirken de kar ve zarar toplamı içinde üretim-faaliyet dışı gelirlerin payı küçülmektedir. Zira, İstanbul Sanayi Odası (İSO) 500 çalışması kapsamındaki kuruluşlarda üretim-faaliyeti dışı gelirlerin dönem kar ve zarar toplamı içindeki payı incelendiğinde, kriz yılları olan 1988-2001 yılları arasında üretim faaliyet dışı gelirlerin, dönem kar ve zarar toplamı içindeki payı %647 ile en yüksek değerini alırken, 2011 yılında oran %22,7 ile en düşük seviyesine inmiştir. 2012 yılında ise oran tekrar %39,3 yükselmiş olup, bu oran 2009 kriz yılı sonundaki en yüksek orandır. 2012 yılı, üretim faaliyeti dışı gelirlerin 595,9’luk artış oranı ile 2001 yılı sonrası elde edilen en yüksek artış oranının olduğu yıl olmuştur. Söz konusu aynı yılda özel sektörde dönem kar ve zarar toplamındaki %13,3’lük artışa karşılık üretim faaliyetinden elde edilen karda ise yaklaşık olarak %11,2 oranında bir azalma gerçekleşmiştir (İSO Dergisi, Ağustos 2013; 56).

Tablo 2: Özel Kuruluşlarda Üretim Faaliyet Dışı Gelirler (TL)

Yıl	Üretim faaliyeti Dışı Gelirler (1)	Değişim %	Dönem Kar ve Zarar Toplamı (V.Ö) (2)	Değişim %	½ (%)
1996	195.948.193	103,7	370.418.929	79,1	52,9
1997	407.054.079	107,7	771.761.381	108,3	52,7
1998	699.577.134	71,9	797.402.394	3,3	87,7
1999	1.577.329.277	125,5	720.405.946	-9,7	219,0
2000	1.760.163.086	11,6	1.538.333.855	113,5	114,4
2001	4.645.687.973	165,4	718.029.004	-53,3	647,0
2002	4.833.432.876	4,0	4.269.008.132	494,5	113,2
2003	5.016.304.190	1,8	6.985.609.668	63,6	71,8
2004	3.557.069.000	-29,1	9.087.928.518	30,1	39,1
2005	3048.142.484	-14,3	8.236.526.584	-9,4	37,0
2006	3.380.665.053	10,9	12.855.752.414	56,1	26,3
2007	6.124.524.780	81,2	17.223.034.088	34,0	35,6
2008	3.793.360.109	-38,1	10.317.558.781	-40,1	36,8
2009	5.686.581.323	50,1	12.852.111.028	24,6	44,2
2010	5.980.685.439	5,2	17.453.114.853	35,8	34,3
2011	4.277.422.708	-28,5	18.828.305.331	7,9	22,7
2012	8.380.646.242	95,9	21.325.269.558	13,3	39,3

Kaynak: İSO Dergisi, Ağustos 2013; 56

Üretim faaliyeti dışı gelirlerin toplam dönem kâr ve zarar toplamı içindeki payı 2013 yılında ise yüzde 34,1 iken 2014 yılında yüzde 50,3'e yükselmiştir. Başka bir ifadeyle, şirket bilançolarında dönem kârı olarak yer alan rakamın yarısından fazlasını üretim ile ilgili olmayan bir faaliyetten, yani dövize yatırımdan sağlanan kârlar oluşturmuştur. Üretim faaliyeti dışı

gelirlerdeki sıçrama, mutlak kâr rakamındaki artışın da önemli bir nedeni olmuştur (Sönmez, 2015: 5).

2014 yılında doların yıllık nominal getirisi yüzde 11'i, reel olarak da yüzde 2,7'yi bulmuş ve kaynaklarının bir kısmını dövize bağlayanlar reel kazanç sağlamışlardır. 2015'in ilk 11 ayında ise doların nominal getirisi yüzde 29'a yaklaşmış ve reel getirisi yüzde 19'u bulmuştur (Sönmez, 2015:6).

2015'te de firmaların, kaynaklarını bu üretim dışı kazançta daha çok yönettikleri ve üretim dışı kazançların yeniden, üretimden kârları geride bıraktığı tahmin edilmektedir. Üretim faaliyeti dışı gelirler, bekleneceği gibi daha çok özel firmalarla ilgilidir. Sanayi dışı kazançlar, özel kuruluşlarda 2014 yılında yüzde 131,2 oranında artarak 5,1 milyar TL'den 11,9 milyar TL'ye yükselmiştir. Dönem kârı ve zararı toplamı içindeki payı ise yüzde 43,2'ye çıkmıştır. Kamu kuruluşlarında ise üretim faaliyeti dışı gelirler 2014 yılında yüzde 27,8 oranında düşerek 1,7 milyar TL'ye inmiştir. Bu arazi kazançlar sayesinde, kamu kuruluşlarının 405 milyon TL'lik dönem zararları, 2,1 milyar TL'nin üstüne çıkmıştır (Sönmez, 2015:7).

3.1. ANALİZDE KULLANILAN GELİR VE KÂR TÜRLERİ

İşletmenin faaliyetleri sonucunda varlıklarında artış meydana getiren unsurlara gelir, bu unsurların izlendiği hesaplara ise gelir hesapları denir. Kâr ise; gelirler ile giderler arasındaki olumlu farktır. Gelir Vergisi Kanunu md.38'de kâr, "Bilanço esasına göre ticari kazanç, teşebbüsteki öz sermayenin hesap dönemi sonunda ve başındaki değerleri arasındaki müspet farktır" şeklinde tanımlanmaktadır.

Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'nde (TMSUGT) "Gelir Tablosu İlkeleri: Gelir tablosunun düzenlenmesinde Mali tablolar ilkeleri esas alınır. Bu tablonun düzenlenmesinde esas faaliyetlerden sağlanan gelir ile süreklilik gösteren diğer olağan faaliyetlerden sağlanan gelirler ve süreklilik göstermeyen olağan dışı gelirler ayrı ayrı gösterilir. Buna göre, esas faaliyetler için yapılan giderler ile süreklilik gösteren diğer olağan faaliyet giderleri ve süreklilik göstermeyen olağan dışı giderler ayrı ayrı gösterilir" denmektedir.

Tekdüzen Hesap Planına göre Gelir Tablosunda gelir ve kârlar genel olarak üç kısma ayrılmaktadır.

Esas (Ana) Faaliyet Gelir ve Kârları; Brüt satışlardan satış indirimleri, satışların maliyeti ve faaliyet giderleri çıkarıldıktan sonraki olumlu fark Esas Faaliyet Karı'dır, olumsuz fark ise Esas Faaliyet Zararı'dır. Dolayısıyla, işletmenin ana uğraşı alanı ne ise o çerçevede elde ettiği gelir ve kârlar Esas Faaliyet Gelir ve Karı'dır. Örneğin, mobilya ürünleri üreten bir firma için ana faaliyet yemek odası, yatak odası, oturma odası vb. ürünleri üretip satmaktır.

Faaliyet Dışı (Diğer) Gelir ve Kârlar; 1 Sıra no'lu (TMSUGT'ne) göre, "işletmenin esas faaliyeti dışında iştiraklerden ve bağlı ortaklıklardan elde edilen temettü geliri ile faiz ve diğer temettü gelirleri, temerrüt faizleri, kambiyo kârları, kira gelirleri, menkul kıymet satış kârları gibi diğer faaliyetlerden elde edilen olağan gelir ve kârlardan oluşur". İşletmeler ana faaliyetlerini sürdürürken çeşitli nedenlerden dolayı yan faaliyetlerle de ilgilenebilirler, bu tür faaliyetlerden elde edilen gelir ve kârlara Faaliyet Dışı (Olağan Diğer) Gelir ve Kârlar denir. Örneğin; Ayakkabı üretip satan bir işletmenin arsa alıp satması "Olağan Diğer Faaliyet" dir. Bu faaliyetten elde edilen gelir ve kâr ise, Olağan Diğer Gelir ve Kâr'dır.

Diğer Olağandışı Gelir ve Kârlar; TMSUGT'de "işletmenin olağan faaliyetlerinden bağımsız olan ve bu nedenle arzi nitelik taşıyan duran varlıkların satışlarından elde edilen kârlar ile olağan dışı olay ve gelişmeler nedeniyle ortaya çıkan gelir ve kârların yer aldığı hesap grubudur" şeklinde tanımlanmaktadır. Önceki döneme ait olan gelir ve kârlar, sayım fazlası gelirler, hasar fazlası tazminat gelirleri, irat kaydedilen depozito ve teminatlar, alınan diğer ceza ve tazminatlar vb gelir ve kârlardan oluşmaktadır.

4 ANALİZ VARSAYIMLARI VE YORUMLAR

Analizde kullanılan Formül; Diğer Faaliyet Karı veya Zararı / (Ana faaliyet Karı veya Zararı + Diğer Faaliyet Karı veya Zararı)

Analizde dört sonuç ortaya çıkmaktadır. Bu dört sonucun açıklaması ise aşağıda ifade edilmiştir.

(a)-Analiz sonucu 0,5 den küçük ise; Ana faaliyet Karı veya Zararı Diğer Faaliyet Karı veya Zararı'ndan daha fazladır. Bu durum işletmenin ana faaliyetlerine daha fazla önem verdiğini göstermektedir.

Örneğin; Alarko Carrier şirketinin 2000 yılı Ana Faaliyet Karı 9.105.139 TL Diğer Faaliyet Karı ise 4.723.338 TL dir.

Diğer Faaliyet Karının Toplam Kara Oranı = $4.723.338 \text{ TL} / 13.828.477 \text{ TL} = 0,3415$

Diğer faaliyetten elde edilen kar toplam karın %34,15'dir. Bu oran şirketin 2000 yılında ana faaliyete önem verdiğini, yatırımlarını ana faaliyete yönlendirdiği, spekülâtif yatırımlara fazla ağırlık vermediğini göstermektedir.

(b)-Analiz sonucu 0,5'den büyük ise; Diğer faaliyet karı Ana faaliyet karından daha fazladır. Bu durumda işletmenin ana faaliyet yatırımlarından uzaklaştığı, yan faaliyet yatırımlarına yöneldiği söylenebilir.

Örneğin Adana Çimento şirketinin 2000 yılı Ana Faaliyet Karı 3.992.001 TL Diğer Faaliyet Karı ise 16.168.081 TL dir.

Diğer Faaliyet Karının Toplam Kara oranı = 16.168.081 TL / 20.160.082 TL = 0,8019

Diğer faaliyetten elde edilen kar, toplam karın % 80,19'dur. Bu oran, şirketin 2000 yılında elindeki fonu ana faaliyet yatırımları yerine yan faaliyet yatırımlarında kullandığını göstermektedir.

(c)- Analiz sonucu (+) 1'den büyük ise; Ana faaliyet zararı ortaya çıkmış, Yan faaliyetten elde edilen karla dönemin karlı bitmesi sağlanmıştır.

Örneğin Banvit şirketinin 2001 yılı Ana Faaliyet Zararı 16.189.028 TL Yan Faaliyet Karı ise 25.135.294 TL dir.

Diğer Faaliyet Zararının Toplam Kara oranı = 25.135.294 TL / 8.946.266 TL = 2,8095

Yan faaliyetten elde edilen kar toplam karın % 280,95'dir. Bir başka ifadeyle yan faaliyetten elde edilen kar toplam karın 2,8 katı kadardır. İşletmenin satış gelirleri, satışların maliyeti ve faaliyet giderlerinin altında kalmıştır. Dönem faaliyet zararı ile bitmiş olup, ancak yan faaliyetlerden elde edilen gelirle dönem olağan karla tamamlanabilmıştır.

İşletmeler için ana faaliyetin zarara uğramış olması geleceği için endişe verici bir durumdur. Yan faaliyetlerden elde edilen karla sadece günü kurtarmış olacaktır.

(d)-Analiz sonucu (-) değerde olması ise; Ana faaliyet zararlı bitmiş, yan faaliyetten kar elde edilmiş ancak dönem toplam zararlı kapanmıştır.

Örneğin Akal Tekstil şirketinin 2005 yılı Ana Faaliyet Zararı 115.386.567 TL Yan Faaliyet Karı ise 50.334.068 TL dir.

Diğer Faaliyet Zararının Toplam Zarara oranı = -115.386.567 / -5.052.499 = -1,7737

İşletmenin ana faaliyet zararının toplam zarara oranı %-177,37 olmuştur. Şirket dönemde büyük bir faaliyet zararına uğramış, yan faaliyetlerden elde edilen kar bile bu zararı kapatmaya yetmemektedir. En kötü sonucun (-) değer olmasıdır.

5. BULGULAR VE YORUMLAR

Yapılan analizden elde edilen sonuçların yukarıda belirtilen varsayımlar ışığında sınıflandırılması sonucu ortaya çıkan şirket sayılarını belirten tablo aşağıdaki gibidir.

Tablo 3: Analiz Varsayımlarına Göre Şirket Sayıları (Adet)

Varsayımlar	YILLAR							
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
a	30	29	21	18	20	18	22	22
b	12	16	15	18	12	12	14	12
c	4	3	4	7	9	12	7	7
d	4	2	5	5	9	7	7	9
0			5	2		1		
	50	50	50	50	50	50	50	50

Analizden elde edilen sonuçlara (Tablo 3) göre 2000 yılında şirketlerin 30 tanesi (%60), 2001 yılında şirketlerin 29 tanesi (%58), (a) Ana faaliyete ağırlık vermiş, rant ekonomisini fazla önemsememiştir.

2000 yılında şirketlerin 12 tanesinin (%24), 2001 yılında şirketlerin 16 tanesinin (32) toplam kar içerisinde faaliyet dışı karları ağırlıktadır, ellerindeki fonları diğer faaliyetlerde kullanmışlardır.

2000 yılında şirketlerin 4 tanesi (%8), 2001 yılında 3 tanesi (%6) ana faaliyetten zarara uğramış, ancak diğer faaliyetlerden elde ettiği karla dönemler karla kapatabilmiştir. Bir başka ifadeyle faaliyet dışı gelir ve karla işletmesini zarardan kurtarabilmiştir.

2000 yılında şirketlerin 4 tanesi (%8), 2001 yılında 2 tanesi (%4) ana faaliyetten uğradığı zarar o kadar yüksek ki, diğer faaliyetlerden elde ettiği kar bile işletmeyi zarar etmekten kurtaramamıştır.

2002 yılında 5 şirketin (%10) analizinin sonucunun '0' çıkması, herhangi bir yan faaliyete girişmediğini göstermektedir. Bir diğer ifadeyle, fonlarının tamamını ana faaliyet yatırımlarında kullanmıştır.

Bu açıklamalardan sonra genel anlamda şunlar ifade edilebilir:

-Diğer faaliyet karından daha çok ana faaliyetlerden kar elde eden **(a)** şirket sayısının en fazla olduğu yıl 2000 (30 adet -%60) olmuştur.

-Ana faaliyet karından daha çok diğer faaliyetlerden kar elde eden **(b)** şirket sayısının en fazla olduğu yıl 2003 (18 adet - %36) olmuştur.

-Ana faaliyetten zarara uğramış ancak diğer faaliyetlerden elde ettiği karla dönemi karla bitiren **(c)** şirket sayısının en fazla olduğu yıl 2005 (12 adet - %24) olmuştur. Diğer bir deyişle bu şirketler ana faaliyet dışı işlemlere girişmemiş olsalardı dönemi zararlar kapatmış olacaktı denilebilir.

-Ana faaliyetten zarara uğramış ve diğer faaliyetlerden elde ettiği kar bile dönemi toplam zararlar kapatmalarını engelleyemeyen **(d)** şirket sayısının en fazla olduğu yıllar 2004 -2007 (9 adet - %18) olmuştur.

-Yalnızca ana faaliyetten kar elde etmiş, diğer faaliyetlerle hiç ilgilenmemiş bu nedenle analizde kullanılan formülde pay kısmında bir değer olmadığı için, analiz sonucu **(0)** çıkan şirket sayısının en fazla olduğu yıl 2002 (5 adet -%10) olmuştur.

-Analizdeki **(b)**, **(c)** ve **(d)** diğer faaliyetlerden elde edilen karın yan faaliyet sonucundan fazla olduğunu göstermektedir. Buna göre, diğer faaliyetlere yatırımda bulunan, gelir ve kar elde eden şirketlerin en fazla olduğu yılın 2005 yılı **(12+12+7=31; %62)** olduğu söylenebilir.

-Analiz sonucunun **(0)** olduğu çok az sayıdaki şirket haricinde tabloda görülen bütün şirketler **(a)**, **(b)**, **(c)** ve **(d)** az veya çok ana faaliyet dışı gelir ve kar elde etmişlerdir.

6. TARTIŞMA VE SONUÇ

İstikrarlı ekonomik koşullarda işletmelerden beklenen davranış biçimi, iştegal alanında kaliteli ürünü ucuz ve daha fazla üretip satmaktır. Ana faaliyeti dışında başka faaliyetlerle pek uğraşmaz. Menkul ve gayrimenkul kıymet alım satımı, döviz alım satımı gibi spekülasyon işlemlere girmez. Fon fazlasını bankalardan kısa veya uzun vadeli mevduat hesaplarında tutmaz. Bunlar gibi işlemleri yapsa da sınırlı oranda yapabilir. Çünkü esas olan işletmenin kendi faaliyeti içerisinde yatırım yaparak, üretimle güçleneceğini, geleceğini güvenceye alacağını bilir.

İstikrarlı olmayan, faiz ve enflasyon oranlarının yüksek, döviz fiyatlarındaki sürekli artışların olduğu, iç tüketim talebinin düştüğü, doğrudan sermaye yatırımlarının girmediği bir ekonomide sürekli kriz var demektir. Böyle bir ekonomide işletmelerin davranış biçimlerinde değişimler olması doğaldır. İşletmeler hayatîyetlerini devam ettirebilmek için maliyetlerini düşürme çabası

içine girerler. İşçi çıkararak üretim kapasitelerini düşürürler. Ellerindeki fonlarını yüksek getiri elde edebilecekleri menkul, gayrimenkul, döviz, faiz gibi reel ekonomi dışında kullanmaktadırlar.

Ekonomik kriz dönemlerinde işletmelerin ana faaliyet dışı alanlara yatırım yapmaları belirli ölçüde normal karşılanabilir. Ancak bu oran (ana faaliyet dışı kar / ana faaliyet karı + ana faaliyet dışı kar) %50'yi aşmamalıdır.

Yapılan bu çalışmada elde edilen sonuçlara göre, 2001 yılından sonraki yıllarda ekonomik göstergelerdeki nispeten düzelmeye rağmen, işletmeler ana faaliyet dışı alanlarda faaliyet gösterdiği, kaynaklarının önemli bir kısmını bu alanlarda kullanmayı tercih ettiği görülmektedir.

Bu durumun birden fazla nedeni olabilir. Bunlardan biri ülkemizde uzun yıllar yaşanan yüksek faiz ve enflasyon oranları işletmelerde bir alışkanlık oluşturmuştur. İkinci neden kolay para kazanma güdüsü denebilir. Üçüncüsü ise reel ekonomiden elde edilecek kazançtan daha kısa sürede daha çok kazanç elde edebilmektir.

Bir ülke ekonomisi için finansal piyasa elbette önemlidir. Ancak bu, küçük tasarrufların reel ekonomiye kazandırılması şeklinde olmalıdır. İşletmelerin esas görevi ana faaliyet alanına yoğunlaşmak, üretim gücünü artırarak büyüme sağlamaktır.

İşte bu noktada hem işletmelere ve hem de devlete bazı görevler düşmektedir. Devlet para ve maliye politikalarıyla ekonomik istikrarı sağlayacak politikalar geliştirmeli, popülizmden kaçınmalıdır. Böylece işletmelerin rant ekonomisine önem vermeleri önlenmelidir. İşletmeler ise amaçlarını gerçekleştirebilmelerinin yolunun reel ekonomiden, bir başka ifadeyle daha iyisini, daha ucuza ve daha çok üretip satmaktan geçtiğini anlamaları gerekmektedir. İşletmeler reel ekonomiye daha fazla önem verip, üretim güçlerini artırarak ancak büyüebilecekleri bilincine ulaşmalıdırlar.

Kaynakça

- Aktan, Can (2006), “Ekonomik Kriz Kavramı” (Çevrimiçi)
<http://www.canaktan.org/yonetim/kriz-yonetim/ekon-kriz.htm>, 20 Mart.
- Ankara Ticaret Odası (ATO). Krizler Tarihi Raporu-2005, Ankara,
http://www.akademiktisat.net/calisma/tr_iktisat_genel/tr_ekonomisi_1923_2006.htm
Erişim:13.06.2016
- Aracı, Konur Alp (2010). “1929 Büyük Buhran'dan 2008 Ekonomik Krizi'ne Dünya Ekonomik Krizleri ve Türk Tekstil Sektörüne Etkileri.” **Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.**
- BDDK (2001) “Yıllık Rapor 2000”
http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/kurum_bilgileri/yillik_raporlar/4782bddk_yillik_rapor_2000.pdf Erişim:18.06.2016
- BDDK (2001), “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı”
https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/15279C8914BD.pdf
Erişim:22.06.2016
- BDDK (2015), “**Türkiye’de Bankacılık Sistemi 1959-2014**”.
- Boratav, Korkut (2009), “**Türkiye İktisat Tarihi 1908-2009**” İmge Kitapevi Yayınları 21.Baskı.
- Ercan, Kumcu (2001) “Türkiye Nerede Yanlış yaptı?”, **Görüş Dergisi**, Sayı 47, Mayıs, s. 29.
- İstanbul Ticaret Odası (İTO). “24 Ocak Kararlarının Değerlendirilmesi” Seminerler Dizisi No:10 İstanbul,
<http://www.ito.org.tr/itoyayin/0001615.pdf> Erişim:14.06.2016
- Karagöz, Kadir (2007), “Türkiye’de Dış Borçlanmanın Nedenleri Ekonomik Bir Değerlendirme” **Sayıştay Dergisi**, Sayı: 66-67.
- Karluk, S.Rıdvan (2007), “Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisi’nde Yapısal Dönüşüm” Beta Yayın, No:1784 İstanbul.
- Karluk, S.Rıdvan (2014), “**Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisi’nde Yapısal Dönüşüm**” Beta Yayın, 13.Baskı, İstanbul.
- Kazgan, Gülten (2005), “Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2001) Ekonomi Politik Açısından Bir İrdeleme” **İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları** 1.Baskı.

- Kibritçioğlu, Aykut (2006), "Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001" (Çevrimiçi) <http://econwpa.wustl.edu/eps/mac/papers/0401/0401008.pdf>, 20 Mart.
- Kol, Emine Nida; Karaçor Zeynep (2012), "2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve İstihdam Üzerine Etkileri" **Maliye Dergisi**, Sayı:162
- Özatay, Fatih (2009), "**Türkiye Ekonomisi Yeni Yapı (2000-2008)**" İmaj Yayınları, Ankara.
- Sönmez, Mustafa (2015), "Karlar Azalıyor, Ücretlere Baskı Artıyor", Sanayinin Sorunları ve Analizleri XIII, TMMOB Makina Mühendisler Odası, Sayı: 210 Ekidir, Bülten.
- TCMB, "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/fc5a4a1a-63d9-4de3-bb8b-d56a61409df6/program+%281%29.pdf?MOD=AJPERES>
Erişim:23.06.2016
- Tuğcu, Can Tansel (2013), "Türkiye Ekonomisi" **Anadolu Üniversitesi Yayınları**, Ankara, Yayın No:2895.
- Tunalı, Halil (2007) "Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri Sonrasında Türk Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması" İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
file:///C:/Users/meltem/Documents/Downloads/217836.pdf
Erişim:18.06.2016
- Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı:
<http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/TemelEkonomikGostergelerTam.aspx>
- Uygur, Ercan (2001). "Krizden Krize Türkiye:2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri" Türkiye Ekonomi Kurumu (TEK), Tartışma Metni 2001/1.
http://dergiler.sgb.gov.tr/calismalar/maliye_dergisi/yayinlar/md/162/19.pdf
Erişim:17.06.2016
- http://www.akademiktisat.net/calisma/tr_iktisat_genel/tr_ekonomisi_1923_2006.htm Erişim:29.06.2016.
- <http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php?p=276> Erişim:19.06.2016.
- <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/TemelEkonomikGostergelerTam.aspx>
Erişim:29.05.2016.
- <http://www.tuicakademi.org/opec-ve-petrol-krizi/> 13.06.2016
- <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> Erişim:12.06.2016.

https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye%27de_ekonomik_krizler#cite_note-1-2 erişim:12.06.2016.